Anna Kontula & Mikko Jakonen:

Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat

(Teoksessa Kurjan ääni: osa 1 Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008. Toim. Eeva Jokinen & Matti Eräsaari. [http://www.leenaerasaari.fi/pdf/KurjanAani_vol1.pdf] s. 46-66.)

1. Aluksi

Prekarisaatiosta käydyssä keskustelussa on kritisoitu yhteiskunnallisia instituutioita. Huomio on kiinnittynyt erityisesti siihen, miten huonosti toistaiseksi voimassa olevan palkkatyösuhteen määrittämät käsitteet ja rakenteet kohtaavat prekaarin työläisen arkea. Tässä tekstissä väitämme, että myös työelämän tutkimusinstituutio nojaa tähän palkkatyönormiin ja on siksi kykenemätön välittämään kattavaa saati ennakoivaa tietoa työelämän arjesta.

Palkkatyönormilla tarkoitamme ajattelua, jossa yksilön elämä muodostuu pysyvästä työsuhteesta, joka tarjoaa riittävän tulotason ydinperheen uusintamiseen. Siinä muut työn (tai perheen) muodot joko jätetään huomiotta tai niihin suhtaudutaan erityisjärjestelyitä vaativina poikkeuksina. Esimerkiksi yksilön riskinhallinta ja sosiaaliturvan rakenne perustuu suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyönormiin. Prekaarit sotkeutuvat näihin kattaviksi tarkoitettuihin turvaverkkoihin kerta toisensa jälkeen – milloin eivät solahda kokonaan silmukoiden läpi.

Vaikka prekarisaatiokeskustelussa on kritisoitu palkkatyönormiin perustuvia tulonjakojärjestelmiä, huomiota ei ole juurikaan kiinnitetty siihen tutkimus- ja tiedonmuodostusprosessiin, jonka pohjalta yhteiskunnallisia instituutioita kehitetään. Artikkelin tarkoituksena on tehdä näkyväksi ja selittää työelämän tutkimuksen sidosta palkkatyönormiin ja osoittaa, miten tämä yhteys on luonteeltaan poliittinen.

Samalla haluamme tuoda esille kuinka myös itse työntutkimus on luonteeltaan epävarmaa ja kuinka työntutkimuksen kohde on viime vuosien aikana muuttunut koko ajan epäselvemmäksi, osin juuri yhteiskunnallisen prekarisaation seurauksena. Myös työn tutkijat ovat yhä useammin prekaareissa työsuhteissa elantoaan hankkivia tietotyöläisiä kuin vakituisissa palkkatyösuhteissa vaurautta kasaavia ammattilaisia. Itse työntutkimuksen prekarisaatio ei voi olla vaikuttamatta työn tutkimukseen ja sen politiikkaan.

2. Mitä prekarisaatio tarkoittaa?

Prekarisaatiolla viitataan usein epätyypillisten työsuhteiden ja heikkojen työehtojen töiden lisääntymiseen.[1] Jukka Peltokoski (2005) on kuitenkin tähdentänyt, että prekarisaatiossa on kyse huomattavasti laajemmasta ilmiöstä, työelämän muutoksen myötä epävarmistuvasta elämästä.[2] Pätkätyöläiset toki kertovat prekariaatista, mutta prekarisaatio ei rajoitu pätkätyöläisiin tai mihinkään muuhun kategorisesti määriteltävissä olevaan ihmisryhmään. Pikemminkin se viittaa yleiseen tendenssiin, joka koskettaa ihmisiä vaihtelevalla intensiteetillä. Kyse on epävarmuuden, mielivallan ja ennakoimattomuuden kokemuksesta tilanteessa, jossa työkykyä kehitetään yksilöidyllä riskillä**.** Työn muoto, paikka ja sisältö vaihtelevat ja pienenevä osa työstä tapahtuu maksettujen palkkatyötuntien sisällä. *Prekariaatti* siis tarkoittaa ihmisiä, joiden tulonhankintaan liittyvät toiminnot ovat luonteeltaan epävarmoja ja heikosti ennakoitavissa. Vaikka prekarisaatioon liittyy monia positiivisia ulottuvuuksia, arkikokemuksessa työn ja tulojen prekarisaatio usein johtaa elämän hallinnan mahdollisuuksien heikentymiseen.[3]

Koska prekarisaatio ei erotu perinteisestä työelämästä selkeästi erillisenä kategoriana, emme tiedä tarkalleen, kuinka laajasta ilmiöstä on kyse. Nähdäksemme prekarisaatiossa on kuitenkin ainakin neljä ulottuvuutta, joista meidän on mahdollista löytää nykytutkimuksenkin puitteissa dokumentoitavissa olevia muutoksen indikaattoreita.

[1] Näin tekee esimerkiksi wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Precarity (30.4.2007). Katso myös osin Hoikkala & Salasuo 2006.
[2] Prekarisaatiosta yleisesti katso myös Bifo 2006, Bresson 2007, Cincolani 2005, Jakonen 2005, 2006, 2007a, 2007b, 2007c, Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2006 & 2009.
[3] Ennakoinnin ja elämähallinnan puutteesta uudessa työelämässä katso esimerkiksi Holvas & Vähämäki 2005, Ehrenreich 2001 ja 2006 ja Sennett 2002.

1. Prekariaatille on tyypillistä, että itsen ja perheen uusintaminen edellyttää *useita päällekkäisiä ja lomittaisia tulonlähteitä*.

Palkkatyönormin mukaisessa ajattelussa perheen tulisi elää vanhempien kokoaikatyöstään saamalla palkalla. Kuitenkin niiden palkansaajien määrä kasvaa, jotka eivät saavuta riittävää tulotasoa palkkatyöllä. Tähän vaikuttaa osaltaan osa-aikatyön lisääntyminen[4], joka monelle on järkevä ja elämäntilanteeseen sopiva valinta, mutta ainakin kaikkein pienipalkkaisimmilla palvelualoilla merkitsee köyhyyttä[5]. Nämä palvelualan matalapalkka-alat työllistävät yhä enemmän ihmisiä yhä heikommilla ehdoilla (vrt. Kontula 2006, 33-34) ja kasvavassa määrin osa-aikaisiin työsuhteisiin[6].

Palkkatyönormin murentuessa riittävän toimeentulon takaamiseen tarkoitettu sosiaaliturvajärjestelmä ei enää täytä tehtäväänsä, sillä se rakentuu pitkälti vakiintuneita työsuhteita edellyttävien ansiosidonnaisten etujen varaan. Sosiaaliturvajärjestelmän tehtävänä on taata elanto niissä poikkeustapauksissa (työttömyys, opiskelu, lapsen syntymä, vanhuus), jolloin palkkatyö ei ole mahdollista. Kun reitti pitkäaikaisiin työsuhteisiin on tukossa, jäävät ansiosidonnaiset etuudet saamatta.[7] Samaan aikaan muut sosiaalietuudet ovat pääsääntöisesti heikentyneet[8].

---

[4] Vuosina 1997-2007 osa-aikaisten työllisten määrä kasvoi 238 tuhannesta 351 tuhanteen. (Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

[5] Osa-aikatyötä (alle 30 h viikossa) tehneiden palvelualan ammattiliiton jäsenten keskimääräinen bruttopalkka oli v. 2004 1072 €/kk, josta puhdistus- ja siivousalalla se oli 736 €/kk (Palvelualojen ammattiliitto, Palkkatutkimus 2004). Tiedossa on, että ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden ansiotaso on yleensä ylitse keskitason.

[6] Vuosina 2002-2004 matalapalkka-aloista kasvoivat erityisesti Majoitus- ja ravitsemustoiminta (henkilöstölisäys 21 % ja osa-aikaisten osuus 60,3->60,5%) ja etsivä-, vartiointi ja turvallisuusala (henkilöstölisäys 17,4 % ja osa-aikaisten osuus 57,2 ->57,4 %). Siivous ja sosiaalipalvelut työllistivät molemmat palkkatyösuhteisiin aikaisempaa vähemmän (-11% ja –0,7%), mutta osa-aikaisten suhteellinen osuus kasvoi molemmissa, siivouksessa (64,6->65,5) ja sosiaalipalveluissa (53,7-> 54,0%). (Laskelman pohjana Tilastokeskuksen Palkkarakenne toimialoittain vuosina 2002 ja 2004.) Siivous- ja sosiaalialan kohdalla palkatun henkilöstön väheneminen ei välttämättä kerro alalla työskentelevien henkilöiden vähenemisestä, sillä molemmille aloille on viime vuosina syntynyt runsaasti yksityisyrityksiä, joiden määriä ei kuitenkaan ole tilastoitu alakohtaisesti.

[7] Nuoria naisia koskevan äitiyspäivärahan osalta tähän tosin on reagoitu muuttamalla ansiosidonnaisen vanhempainrahan määräytymisperusteita siten, että se voidaan laskea edellisen vuoden tulosta, edellisen kuukauden tulosta, tai esimerkiksi ansiosidonnaisesta työttömyyspäivärahasta, mikä etuuden saajalle on edullisinta. Työllisyyden paranemisen ja määräytymisperusteiden muuttumisen myötä yli minimipäivärahaa saavien äitien osuus onkin noussut. Sen sijaan työnantajan maksamien äitiysrahapäivien määrä ei ole kasvanut. (Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 2005, 145-149, 347.) Ymmärtääksemme tämä selittyy sillä, että nuoret naiset kyllä tekevät töitä mutta sellaisissa työsuhteissa, jotka eivät velvoita työnantajaa vanhempainetuuksiin.

Lisäksi tulonjakojärjestelmä on vuosikymmenten paikkailujen jälkeen muodostunut niin monimutkaiseksi, että sen hyödyntäminen edellyttää erityistaitoja.

Palkkatyönormin varaan rakentuneet yhteiskunnalliset instituutiot eivät siis yksinkertaisesti kohtaa pienempien ikäluokkien prekaaria todellisuutta.[9] Ihmisten arjessa muutokset näkyvät siten, että sosiaalietuusviidakon ja/tai niin sanotun pääasiallisen palkkatyön ohella taloutta vakautetaan sivutöillä[10], harmailla töillä[11], elatusmaksuilla sekä virallisilla ja epävirallisilla luottojärjestelyillä[12].

2. Toimeentulon hankkimiseen liittyvää toimintaa leimaa *jatkuva muutos ja heikko ennakoitavuus*. Tämä näkyy palkkatyön epävarmistumisena (pätkätyöt, irtisanomiset, vuokratyö[13]), mutta ennen muuta palkkanormista poikkeavien ansaintamuotojen yleistymisenä (apurahat[14], palkkiot loppusuorituksesta). Vaikka tarkkaa tietoa prekaarissa asemassa olevien työntekijöiden määrästä ei olekaan, suomalainen työ näyttää nyt oleellisesti erilaiselta kuin aikaisemmin. Prekaari työ edellyttää

---

[8] Reko Ravela (2007) on vertaillut joidenkin perusturvaan kuuluvien sosiaalietuuksien reaalista kehitystä vertailuvälillä 1993-2005: kotihoidon tuki (- 34,0%), opintoraha (- 20%), lapsilisä (- 10,8%), toimeentulotuen perusosa (-4,0%) ja työttömän perusturva (+0,8%). Samaan aikaan keskituntiansio on noussut (30,2%) ja omaisuustulot (+282%). Vuosien 1995-1999 hallitus rämpi lamasta mm. karsimalla sosiaaliturvaa. Leikkaukset kohdistuivat ennen muuta perusturvaan, eivät niin kipeästi perinteisiä palkkatyöläisiä koskettaviin ansiosidonnaisiin etuuksiin ja hyvinvointipalveluihin. (Donner-Amnell 2003, 148.)

[9] Vrt. Moisio 2004, 66-67. Virallisten instituutioiden kohtaamattomuus ydinperhe- ja palkkatyönormia rikkovien lapsiperheiden kanssa näkyy muun muassa lapsiperheiden huomattavana köyhtymisenä. Vuosien 1994-2004 välillä pienituloisissa perheissä asuvien lasten osuus kasvoi 4 prosentista 12,3 prosenttiin. (Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 1994-2004.) Samanaikaisesti lapsiperheiden köyhtymisen kanssa näyttävät perhearvot ja perhekeskeinen elämäntapa olevan nouseva trendi. Perheeseen käytetyn ajan arvostuksen nousu voi olla yhteydessä työelämän tarjoamien mahdollisuuksien vähenemiseen (Hansson 2005, 228.) Toisaalta perhe voi näyttäytyä yhtäältä pakopaikkana rasittavasta työstä ja toisaalta moraalisena velvollisuutena, jota täytyy arvostaa vaikka työ viekin suurimman osan elämänajasta.

[10] Esimerkiksi vähintään 18-vuotiaiden työssäkäyvien opiskelijoiden määrä lisääntyi vuosina 2000-2005 48,2 prosentista 53,6 prosenttiin. (Tilastokeskus – opiskelijoiden työssäkäynti yhä yleisempää.)

[11] Vaikka harmaan talouden kokonaismäärästä on vaikea saada luetettavaa tietoa, *Harmaan talouden tilannekatsaus* keväällä 2002 (2-5) arvioi, että ainakin harmaan talouden osuus bruttokansantuotteesta oli vuosituhanteen vaihteeseen tultaessa pysynyt vähintään vuoden 1992 tasolla – siis absoluuttisesti kasvanut huomattavasti. Keskeisiä harmaan työn aloja ovat ainakin rakennusala sekä hotelli- ja ravitsemusala. Katsaus määrittelee harmaan talouden sinänsä lailliseksi taloudelliseksi toiminnaksi, ”joka tapahtuu viranomaisilta salassa ja jonka tuottama tulo salataan toiminnasta menevien verojen ja maksujen välttämiseksi.” Kuitenkin esimerkiksi seksityötä ei ilmeisesti ole arviossa huomioitu.

[12] Pelkästään tammikuusta 2003 tammikuuhun 2007 kotitalouksien kulutusluotot lisääntyivät 6 503 miljoonasta eurosta 10 441 milj. euroon, siis 61 % (Suomen rahalaitosten euromääräiset lainat euroalueen kotitalouksille käyttötarkoituksittain).

[13] ”EK:n työvoimatiedustelujen mukaan yritysten käyttämien vuokratyöntekijöiden osuus suhteutettuna yritysten omaan henkilöstöön on kasvanut runsaasta prosentista vuonna 2001 runsaaseen kahteen prosenttiin vuosina 2004 ja 2005”. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2006.) Vuokratyö lisääntyy edelleen nopeasti (Palukka & Tiilikka 2008, 173).

[14] Puhakka & Rautapuro 2008.

tekijältään epävarmuuden sietokykyä ja jatkuvaa muutosvalmiutta. Työn kestoa ja sisältöä ei tule ottaa itsestäänselvyytenä, ja tiettyä työtä tehdessään onkin syytä varmistella jo seuraavia töitä. Usein myös erilaiset pätkätyöt ja projektit lomittuvat päällekkäin, jolloin työtaakka voi olla ajoittain raskas.

Yksi merkittävä muutos on yrittäjyyden ja yrittäjänkaltaisten töiden lisääntyminen. Aikaisemmin yksinyrittäminen on liittynyt Suomessa talouslamaan ja palkkatöiden vähenemiseen, sillä palkkatyötä on pidetty turvallisempana. Nyt kuitenkin yksinyrittämisen viimeinen kasvupiikki osuu noususuhdanteeseen vuosille 2002-2005[15]. Tämä viittaa oleelliseen muutokseen työmarkkinoilla. Koska vain pieni osa kokee päätyneensä yrittäjiksi vastentahtoisesti (Kautonen 2007, 1), voidaan olettaa yksinyrittäjyyden houkuttelevuuden lisääntyneen suhteessa palkkatyöhön. Taustalla saattaa olla palkkatyön yleinen epävarmistuminen[16], jolloin molemmat vaihtoehdot sisältävät yksilöllisiä riskejä, mutta yrittäjyys lupaa enemmän autonomiaa.

3. Prekarisaatioon liittyy myös *työn ja muun elämän välisen rajan hämärtyminen* niin ajan, paikan, toiminnan laadun kuin sosiaalisten suhteidenkin osalta. Kun kasvava osa työstä tapahtuu maksettujen työtuntien ulkopuolella, koko työn käsite problematisoituu. Christian Marazzi kuvaa asiaa seuraavasti:

> *[M]ateriaaliselle tuotannolle välittömästi välttämätön työaika ei enää edusta sitä, mikä on laajasti ymmärrettynä olennaista tuotannollisessa toiminnassa*. ”Klassisen” newtonilais-tayloristisen ajan, johon palkkakustannusten kontrolli yhä kohdistuu, supistuessa sen rinnalle ilmestyy *uusia aikoja*: tuotannollisten tapahtumien/ hätätilojen käsittelyyn pyhitetty aika, innovaatioprojekteihin paneutumisen aika, koulutuksen aika, kanssakäymisen aika, kuten yhteydenotto hankkijoihin ja asiakkaisiin, palveluiden tai ammattien välisen

[15] Vuosien 1997-2002 välillä yksinyrittäjien määrä pysyi suhteellisen vakaana, noin 120 tuhannessa. Vuosina 2002-2005 se kasvoi 141 tuhanteen (Tilastokeskus, työvoimatutkimus).
[16] Muutos saattaa toki liittyä myös muihin tekijöihin, esimerkiksi kouluihin tuotuun yrittäjyyskasvatukseen tai kotitalousvähennykseen. Jarmo Palm (2006, 69) kiinnittää huomiota palkkatyön ja yritysmuotoisen työn välisen rajan hämärtymiseen: ”Juridisesti jakolinja on selkeä. Työtä tehdään joko palkkatyösuhteessa tai yrittäjänä. Käytännössä tilanne on monisyisempi. On syntynyt uudenlaista yrittäjyyttä, jossa ei olla samalla tavalla itsellisiä kuin perinteisesti yrittäjänä. Samoin palkkatyöhön on monilla aloilla ja tehtävissä tullut yrittäjämäisiä piirteitä.”

> neuvottelun aika ja kuluttaja-käyttäjien kuunteluun ja heidän kanssaan keskustelemiseen käytetty aika. (Marazzi 2006, 49-50.)

Samaan aikaan työajan monimuotoistumisen kanssa myös työn ja kodin välinen raja hämärtyy. 74% tietotyön[17] tekijöistä ilmoittaa työskentelevänsä kotona säännöllisesti, useimmiten palkattomana ylityönä (Nätti & Väisänen & Anttila 2005, 87) ja 56% yksityisen sektorin palkansaajista hoitaa kommunikaatioteknologian välityksellä työasioita työajan ulkopuolella (Anttila 2004, 57). Yksinyrittäjien määrän lisääntyminen tarkoittaa myös sellaisen työn lisääntymistä, jossa palkkaa ei makseta tehtyjen työtuntien mukaan ja jossa ansiotyöstä tulee elämäntapa (Känsälä & Kovalainen 2005, 139).

Joillakin matalapalkka-aloilla työtahdin koveneminen näyttäisi kulkevan rinnakkain työtuntien vähenemisen kanssa. Tällöin voidaan olettaa, että ”löysien karsiminen” työpäivästä tarkoittaa osan perinteisesti työtunteihin kuuluneesta ajasta siirtymistä siihen aikaan, josta ei makseta palkkaa. Töiden epävarmistuessa myös koulutukseen, vanhemmuuteen ja sairastamiseen kuluva aika menee entistä useammin omaan piikkiin. Monet työnantajat tarjoavat kuntosalikortin työsuhde-etuna, sillä hyväkuntoinen työntekijä on taloudellinen etu. Kuntosalilla toki kuitenkin käydään vapaa-ajalla.[18]

4. Työn murros koskettaa eri tavalla eri ikäluokkia, mikä johtaa kokemusten eriytymiseen ja uudenlaisiin yhteiskunnallisiin jakoihin. Neljäs prekarisaatiota määrittävä piirre onkin sen *sukupolvisidonnaisuus*. Eeva Jokinen (2005, 16 & 38) on tutkinut ”laaman säikähdyttämän sukupolven” eli vuosina 1965-1975 syntyneiden arkikokemuksia. Merkille pantavaa oli, että vaikka haastateltavat kertoivat tulevansa juuri tällä hetkellä toimeen, elämänhistorioista löytyi paljon köyhyyskokemuksia ”elettiin kaurapuurolla” ja tulevaisuuden toimeentuloa pidettiin epävarmana ”kohta

[17] Pasi Pyöriä (2006, 27) laskee tietotyöläisiin työssään informaatiota tuottavat, jakavat, käyttävät ja käsittelevät henkilöt sekä tietoteknisten koneiden käyttäjät ja korjaajat. Näiden ammattien osuus nousi vuosien 1980 ja 2001 välillä 33:sta 46 prosenttiin.

[18] Työntekijän vapaa-ajan vieton kontrolli voi johtaa palkkasyrjintään: Kaisa Kauppisen ja Erkko Anttilan mukaan (2005, 239) ainakin naisilla painoindeksi on yhteydessä tulotasoon. Richard Florida (2002, 177) kirjoittaa työpaikan ja parisuhteen jatkuvan vaihtumisen johtavan koko elämän kestoiseen markkinakunnon ylläpitoon: potentiaalinen työnantaja tai seurustelukumppani on kyettävä vakuuttamaan nopeasti ja kovassa kilpailutilanteessa. Niin kutsutut ”pinnalliset”, lyhyellä tuttavuudella havaittavat ominaisuudet korostuvat.

ollaan luukulla". Jokisen haastattelemien ihmisten kokemukset kuvaavat muutosta, jota toisaalla on kutsuttu siirtymiseksi "nälän vainoamasta yhteiskunnasta pelon vainoamaan yhteiskuntaan" (Lazzarato 2004). Nimenomaan ikä näyttäisi suojaavan tätä työn epävarmistumista vastaan (esim. Saloniemi & Virtanen 2008, 103). Sukupolvijaossa ei kuitenkaan ole kyse jäännöksettömästä jaosta voittajiin ja häviäjiin, sillä on viitteitä siitä, että nuoremmat ikäluokat ovat vanhempiaan kykenevämpiä elämänhallintaan prekaareista työsuhteista huolimatta (Moilanen 2004, 28).

Työn prekarisaatio tarkoittaa, että perinteiset työn määrittelyn tapamme eivät enää toimi, eivät myöskään työntutkimuksen kategorioina. Ajatus selkeästi työlle rajatusta paikasta ja ajasta hämärtyy samaan aikaan kuin itse työtehtävät voivat muuttua nopeastikin, joko teknis-tuotannollisista (ns. tietotalous) syistä tai koska työntekijät hyppivät alalta toiselle (matalapalkka alojen ruumiilliset työt, sekä palvelu- ja hoivasektorin moninaiset työt). Toisaalta työn suhde muihin keskeisiin perinteisiin yhteiskunnallisiin kategorioihin liukenee, kun ihmiset työpaikanvaihdosten lisäksi pujottelevat koulutuksen, työllisyyden, yrittäjyyden, työttömyyden, omaishoidon ja sairaan kategorioissa. (Peltokoski 2005; Morini 2009) Tähän muutokseen työelämän tutkimuksen tulisi vastata.

3. Mitä tekee työntutkimus?

Vaikka systemaattista tutkimustietoa ei prekarisaatiosta olekaan, varmuudella voidaan kaiketi sanoa, että jotain työn tapaista tapahtuu myös palkkatyönormin ulkopuolella ja joidenkin elämään ilmiö vaikuttaa merkittävästi jo nyt. Miten tämä sitten on huomioitu työelämän tutkimuksessa?

Kävimme läpi vuosien 2006 ja 2008 *Työelämän tutkimuspäivien* työryhmiin lähetetyt 215 abstraktia[19]. Näistä 18 sivusi tulkintamme mukaan prekarisaatiota, joista

[19] Katso URL: http://www.uta.fi/laitokset/tyoelama/WRD2006/tyoryhmat.html#r1 sekä http://www.uta.fi/tyoelamantutkimuspaivat/tyoryhmaesit.html#työorg Yhteensä 215 esittelystä 35 oli teoreettisia, 122 perustui myös työntekijöiltä tai työpaikoilta kerättyihin aineistoihin ja 58 osalta empiirinen aineisto oli jotakin muuta tai ei käynyt abstraktista ilmi. Tähän viimeiseen ryhmään sijoitimme myös sellaiset hanke-esittelyt, joista emme löytäneet akateemista ulottuvuutta (tutkimuskysymystä, -metodia tai –aineistoa). Koska kyse on Suomen laajimmasta nimenomaan työelämän tutkijoille tarkoitetusta akateemisesta tapahtumasta, abstraktien voi olettaa kattavan

teoreettisissa (9) käsiteltiin ainakin elämänhallintaa, työelämän kotitöistymistä, muuttuvan työn tutkimuksellisia haasteita, tulonjako- ja oikeusjärjestelmien toimivuutta sekä mikroyrittäjyyttä. Empiiriset abstraktit (9) puhuivat työn ja muun elämän lomittumisesta, alihankintaketjuista, määrä- osa-aika- ja apurahatöiden epävarmuudesta sekä työntekijöihin kohdistuvasta kontrollista. Aiheet ovat kiinnostavia ja avaavat monipuolisesti näkökulmia prekarisaatioon.

Prekarisaatioon miellettävistä ilmiöistä oli kuitenkin kiinnostunut vain 8 % abstrakteista – loput edustivat varsin perinteistä työn tutkimusta: niissä korostuivat yksittäiseen (yleensä suureen) työ-yhteisöön liittyvät kehittämishankkeet, alakohtaiset vertailut, työhyvinvointi, johtamisjärjestelmät sekä työmarkkinaosapuolten neuvottelukysymykset. Kaikissa näissä tutkimusaineistoon päätyi todennäköisimmin vakiintuneella ammattinimikkeellä pitkäkestoisessa palkkatyösuhteessa oleva työntekijä tai hänen johtajansa.

Joissakin abstrakteissa kyllä pantiin merkille työelämän muutos, mutta siihen tartuttiin tutkimalla vaikutuksia tiettyyn alaan, ammattiin tai työyhteisöön. Näissä muutostutkimuksissa yksilöitä ei ollut, ei päällekkäisiä tai epävirallisia töitä, ei myöskään työelämän murroksen mahdollisia sidoksia muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin (lukuun ottamatta ydinperhettä). Työyhteisöihin ja ammatteihin vain heikosti ja väliaikaisesti identifioituvan prekaarin näkökulmasta katsottuna tämä ei vastaa hänen kokemustaan työstä.

Suomalaisen työntutkimuksen nykytilaa voidaan kartoittaa myös tarkastelemalla suomalaisen työntutkimuksen keskeisiä aikakauslehtiä.[20] Kuten Työelämän tutkimuspäivien abstrakteissa, myös lehtien empiirisissä artikkeleissa suurin osa

---

kohtuullisen hyvin ajankohtaisen työelämän tutkimuksen. Erilaiset organisaatio- yritys- ja johtamistutkimukset kuitenkin korostuivat vuoden 2008 päivillä niin paljon verrattuna vuoteen 2006, että todennäköisesti osallistujakunta oli jonkin verran muuttunut. Vuoden 2008 päivillä toimi myös prekarisaation kannalta kiinnostava työmarkkinoiden globalisaatiota käsittelevä ryhmä, mutta sen paperit eivät olleet saatavilla.

[20] Tätä analyysiä varten käytiin läpi viime vuosien kolme työelämän tutkimuksen keskeistä aikakausjulkaisua, *Työelämän tutkimus* (numerot 1-3/2004; 1-2/2005; 1-3/2006; 1-3/2007; 1-2/2008), *Työ ja ihminen* (numerot 1-4/2004; 1-4/2005; 1-3/2007) ja *Työpoliittinen aikakauskirja* (1-4/2004; 1-4/2005; 1-4/2006; 1-4/2007; 1-3/2008). Näissä julkaistuista 181 artikkelista poistimme teoreettiset, kommentoivat, ennusteet jne. jolloin jäljelle jäi 114 empiiriseen aineistoon perustuvaa tutkimusartikkelia. Oheisessa aineistoja havainnollistavassa kuviossa havaintoja on enemmän kuin itse artikkeleita, sillä joissakin tutkimuksessa oli käytetty useampaa aineistotyyppiä.

tutkimusaineistosta (74%) oli kerätty ala- tai työpaikkakohtaisesti. Lisäksi huomio kiinnittyi määrällisen otteen ylivoimaiseen suosioon:

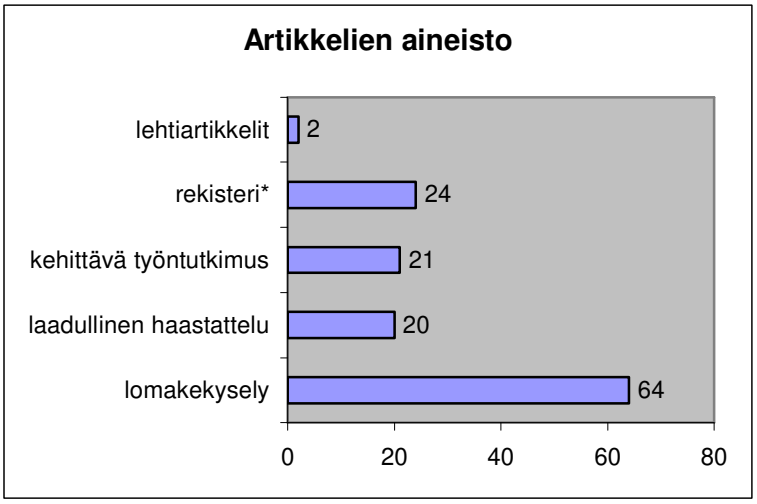

* Rekisteri tarkoittaa esimerkiksi väestörekisterin, työvoimaviranomaisten, ammattiyhdistysjärjestöjen tms. organisaation rekisteriä, johon tiedot on kerätty muulla tavoin kuin järjestelmällisillä lomakekyselyillä.

Kahdessa kolmanneksessa (67%) empiirisistä artikkeleista nojattiin määrälliseen aineistoon. Karrikoiden, Suomessa työtä tutkitaan lähettämällä kyselylomake pitkäaikaisessa palkkatyösuhteessa oleville henkilöille säännöllisin väliajoin. Laadullista otetta käytetään useimmiten työpaikkakohtaisissa kehittämishankkeissa (kehittävä työntutkimus) tai tutkittaessa johtajia (laadulliset haastattelut).

Mitä näillä menetelmillä sitten halutaan saada selville? Tutkimusartikkelien käsittelemistä kysymyksistä tärkeimpiä olivat työhyvinvointi, liikkuminen työmarkkinoille ja sieltä pois sekä työn ja perheen yhteensovittaminen. Tämä voisi ennakoida prekaarin työvoiman tekemistä näkyväksi, sillä niin liikkuvuus kuin työn ja sen ulkopuolisen elämän välinen rajanvetokin voisivat kartoittaa palkkatyönormin reuna-alueita. Tarkemmin katsottuna työvoiman liikkuvuutta käsittelevät tutkimukset jäävät kuitenkin lähes poikkeuksetta pohtimaan, miten työttömät saadaan palkkatöihin ja suuret ikäluokat pysymään palkkatöissä. Normin ulkopuolelle jääviä ansiotyömuotoja tai näiden välistä liikkuvuutta ei käsitellä.

Artikkelien teemat (n=114)

JOHTAMINEN	10
TYÖHYVINVOINTI	26
PROFESSIOT	3
TYÖYHTEISÖ	4
LIIKKUVUUS*	30
TYÖ JA PERHE	10
TYÖN TEKEMISEN TAVAT	10
ARVIOINTI JA KEHITYS	11
YRITTÄJYYS	3
MUU	7

*Tarkoittaa tässä liikkuvuutta palkansaajan, työttömän ja eläkkeensaajan kategorioiden välillä.

Yksi mielenkiintoinen lupaus on työn ja perheen yhteensovittamista pohtiva työntutkimus. Se käyttää paljon kvalitatiivisia aineistoja ja hyppii työelämän ja ihmisten muun elämän välillä ketterästi kuin prekaari konsanaan. Toiveita herättää myös sen läheinen suhde poikkitieteelliseen naistutkimukseen. Toistaiseksi on kuitenkin jääty puolitiehen: työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus on pääsääntöisesti heteroseksuaalisen palkansaajaperheen tutkimusta (Känsälä & Kovalainen 2005, 129).

Niin työelämän tutkimuspäiviltä kuin artikkeliaineistostammekin puuttui prekarisaation kannalta merkittäviä työelämän osa-alueita. Yrittäjämuotoisen työn laajuudesta ja viimeaikaisista muutoksista huolimatta ilmiötä käsiteltiin hyvin harvoin. Kotien ja vapaaehtoissektorin palkatonta työtä sekä muiden tulonlähteiden merkitystä tarkasteltiin kutakin vain yhdessä abstraktissa tai artikkelissa, vuokratyötä ja harmaata työtä kolmessa.

Osittain prekarisaation tutkimattomuus johtuu ehkä siitä, että ilmiö ei taitu hankaluuksitta työelämän tutkimuksen perinteiseen empiiriseen tutkimukseen. Tilastoaineistot ovat hyödyllisiä silloin, kun pyritään kuvaamaan ilmiötä, jossa muutokset ovat määrällisiä (esim. syntyvyyden kasvu). Sen sijaan niiden kautta on vaikea tavoittaa sellaista laadullista muutosta, jossa käsitteiden (esim. työ) merkitys muuttuu, vanhat kategoriat eivät toimi (esim. työssä/työtön/opiskelija) tai tutkimuskohde muuttuu nopeasti. Toinen merkittävä työelämän tutkimuksen haara on

toimintatutkimus, jossa pääsy kentälle ”ostetaan” työnostajalta tätä hyödyttävällä tutkimusasetelmalla, joka harvoin osuu yksiin työpaikalla marginaalissa asemassa olevan prekaarin etujen kanssa. Näin ollen empiirinen työelämän tutkimus ei tavoita niitä todellisia ja konkreettisia muutoksia, jotka työelämässä ovat arkipäivää.

Edellä esitellyn pohjalta on todettavissa, että suomalaiselle työelämän tutkimukselle on ominaista

1. Suuret tilastoaineistot ja kvantitatiiviset menetelmät
2. (työyhteisöjä) kehittävä työntutkimus
3. Palkkatyö- ja ydinperhenormien kunnioitus
4. Työn käsitteen rajaaminen viralliseen ansiotyöhön

Jos prekarisaatiota ei tutkita, ei siitä myöskään synny sellaista tutkimustietoa, joka haastaisi instituutioita muutokseen. Tässä mielessä työntutkimus tulee ottaneeksi vankan kannan vallitsevan järjestyksen puolesta. Muutos ei muutenkaan näytä tutkijoita kiinnostavan, sillä palkkatyönormin näkökulmasta marginaaliin jäävien työntekijöiden mahdollisuuksia vastarintaan tai tilanteensa parantamiseen pohdittiin abstrakteissa ja artikkeleissa hyvin vähän, samoin kuin perinteistä palkkatyön ja pääoman välistä konfliktia.

4. Kuka tutkimuksen maksaa?

Työntutkimuksen on verrattain helppoa perustella olemassaoloansa. Työn tutkimusta tarvitaan, jotta yhteiskunnassa ja sille tärkeässä taloudessa ja teollisuudessa voitaisiin parantaa tuottavuutta, yhteiskunnallista hallintaa, työturvallisuutta, ihmisten hyvinvointia työelämässä, yhteiskunnallista ennakoitavuutta ja niin edelleen. Tämän lisäksi työ, joka on keskeisin ihmisten arkipäiväistä elämää järjestävä kuri- ja kontrollimuoto kapitalistisessa yhteiskunnassa, on mielenkiintoinen kysymys yhteiskuntateoreettisesti.[21]

[21] Michel Foucault esittää teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* erittäin havainnollisesti, kuinka nimenomaan työ muodosti keskiön modernin yhteiskunnan kurijärjestelmille. (Foucault 1976) Foucault käsittelee työtä yhteiskunnallisen hallinnan keskiönä myös vuosien 1975-1976 luennoissaan, katso Foucault 2004.

Edellisten lukujen perusteella on kuitenkin aiheellista kysyä, miksi työelämän tutkimus ei tutki kaikkea työtä. Miksi se tarrautuu palkkatyönormiin ja kieltäytyy huomaamasta prekarisaatiota? Vastausta varten on paikallaan tarkastella, millaisista intresseistä käsin työtä tutkitaan. Teemme tämän yksinkertaisuuden vuoksi jakamalla työntutkimuksesta hyötyjät kolmeen linjaan:

Ensimmäinen linja: (Väitetään, että) moderni valtio ja yhteiskunta kaikessa kompleksisuudessaan ja monimutkaisuudessaan tarvitsee tietoa yhteiskunnan eri aloilta, erityisesti sen keskeisimmästä toiminnasta, työstä, joka tuottaa yhteiskuntaa ja sen elämänmuotoa keskeytymättä. Työn tutkimus, joka keskittyy tällaisen tiedon tuotantoon, on siis kiinnostunut palvelemaan valtion/yhteiskunnan hallintoa sen hyväntahtoisessa ja arkipäiväisessä muodossa, huolimatta siitä mitä tämän hallinnon taustalla on tai oletetaan olevan.

Tällainen työntutkimus on siis yhteiskunnallisen hallinnon ja byrokratian *työväline*, jolla yhteiskunnallista koneistoa huolletaan ja pidetään yllä. Tällainen (välineellinen) työntutkimus on luonteeltaan neutraalia ja se pukeutuu mieluusti luonnontieteistä lainatun objektiivisuuden kaapuun. Se kertoo ”tosiasioita” (*faktoja*) joita poliittinen hallinto tai tutkijakollegat sitten käyttävät hyväkseen hyvän tai huonon käytännön mukaisesti.

Tällaisen työntutkimuksen linja muistuttaa Max Weberin esittämää kuvaa formaalin rationaalisuuden valtaamasta julkisesta ja yritysmaailmaa hallitsevasta byrokraattisesta vallasta (Weber 1978). Siinä koulutettu asiantuntija on lähtökohtaisesti erotettu tutkimus- ja toimintakohteestaan. Esimerkiksi työntutkijan henkilökohtaista sidettä työntutkimuksen ”kuvailemaan” poliittiseen kenttään ja liikehdintään pidettäisiin haitallisena tai jopa mahdottomana ammatillisen suoriutumisen kannalta.

Toinen linja: Modernissakin yhteiskuntakoneessa syntyy aina aika ajoin katkoksia, viiveitä ja tukoksia. Toisin sanottuna tapahtuu vastarintaa ja työstä kieltäytymistä. Syntyy lakkoja ja liikkeitä, jotka eivät pidä siitä, mitä yhteiskunnallinen hallinto yhdessä tuotantovälineiden (olivat ne sitten yksityistä ja julkista omaisuutta) hallitsijoiden kanssa tekee tai yrittää tehdä. Näin yhteiskunnan hallinto osoittautuukin

siis ikään kuin ”yllättäen” poliittiseksi, eikä suinkaan objektiiviseksi koneistoksi. Käy selville, että valtiollisella hallinnolla ja byrokratialla on tiettyjä tavoitteita ja päämääriä, jotka eivät aina ole yhteneväisiä valtion alamaisten eli kansalaisten halujen ja toiveiden kanssa.

Tästä vastarintaa harjoittavasta liikehdinnästä syntyy toinen näkökulma työntutkimukseen. Historiallisesti katsottuna toinen linja on nykyisin enemmän tai vähemmän sulautunut ensimmäiseen työntutkimuksen linjaan. Lähtökohtana on silti ensisijaisesti ja edelleen pyrkimys parantaa työläisten asemaa - niiden asemaa, jotka tekevät palkkatyötä (ennen kaikkea palkkatyötä, ei niinkään esimerkiksi prekaaria työtä). Luonteeltaan tämä työn tutkimuksen tuottama tieto on siis ”emansipatorista”.

Tällaisen tutkimuksen tarkoituksena on yhtäältä tehdä selvityksiä työoloista ja työläisiä riistävästä kohtelusta ja toisaalta tuottaa erilaisia välineitä - niin teknisiä kuin esimerkiksi oikeudellisia - työläisten aseman parantamiseksi. Suhtautuminen yhteiskuntaan ei ole kenties niin teknistä ja formaalia kuin edellä mainitun hallinnon tarpeita hyödyttävän ensimmäisen linjan, mutta myös tämä keskeinen tutkimusalue voi pyrkiä verhoutumaan ”objektiivisuuden” taakse. Lähtökohtana on kuitenkin se, että tiedon tuotanto palvelee tiettyjä alistettuja ja riistettyjä ryhmiä, heidän kamppailuaan paremman elämän puolesta. Tutkiessaan työtä, se yleensä ottaa vakavasti työntekijöiden oman kokemuksen työstä ja elämästä yleensä eikä luota ainoastaan objektiivisiin mittareihin.

Yleisesti voidaan sanoa, että suuri osa yliopistojen yhteiskuntatieteellisesti tutkimuksesta ponnistaa tavalla tai toisella juuri tästä traditiosta. Silti tutkimuksenala on nykyisin pitkälti sulautunut kansallisvaltiollisen työyhteiskunnan palvelukseen. Puhe konfliktista työnmyyjän ja työnostajan[22] välillä ei ole enää muodikasta ja ymmärrys kapitalistisen yhteiskunnan peruskonfliktista työvoiman ja pääoman välillä pyrkii häviämään helposti jonkinlaisen ”kaikilla menee paremmin” diskurssin alle.

[22] Tässä artikkelissa sanan ”työnantaja” sijasta käytetään markkinatalouden toimintaa täsmällisemmin kuvaavaa termiä ”työnostaja”. Työnantaja on uudessa taloudessa vaikeasti määriteltävä termi, mutta näkökulmasta riippuen ”työnantaja” on joko kuluttuja tai tuotteen brändin- tai huomionrakentaja, mainostaja.

Kolmas linja: Kolmas näkökulma löydetään työnostajien orientaatiosta. Työnostajat tarvitsevat runsaasti tietoa työnteosta ja sen yhteiskunnallisista vaikutuksista kyetäkseen laskemaan työvoiman, siis työtavaran hinnan mahdollisimman alhaiseksi.[23] Tällainen tutkimus on kaikkea työnostajien rahoittamaa työntutkimusta ohjaava tekijä, sillä haluttiin tai ei, halvempi ja tehokkaampi työvoima on aina työnostajan päämääränä.

Myös tämä linja on sulautunut ensimmäiseen työntutkimuksen linjaan. Työnostajillekin on tarpeellista osallistua valtion hallinnon tukemaan ja rakentamaan työntutkimukseen ja kätkeytyä ”yhteisen edun” ja ”yhteiskunnan” käsitteiden objektiivisen luonteen taakse. Kolmen erillisen linjan olemassaolo näkyy kuitenkin edelleen eri tahojen palkkalistoilla olevien tutkijoiden lisäksi myös siinä, miten merkittävä asema työmarkkinajärjestöillä on työntutkimuksen rahoitusinstituutioissa.

Jaottelu tuo esiin sen, miten keskeisesti työntutkimuksessa on kyse yhteiskunnallisesta vallasta. Näin siitä huolimatta, että modernin kapitalistisen kansallisvaltion mallissa se mitä yleisesti pidetään politiikan alueena, yhteiskuntaa ja valtiota, pyrkii pikemminkin hävittämään kuin korostamaan työntutkimuksen poliittista ulottuvuutta. Se pyrkii peittämään työntutkimuksesta ne suorat poliittiset kysymykset ja ristiriidat kuten ”ketä tämä tutkimus hyödyttää”, ”mitä tällä tutkimuksella voidaan tehdä” ja ”ketä nämä tutkimustulokset haittaavat”. Yhteiskunnan hallinnon kautta kulkeva työntutkimus pyrkii vahvistamaan yhteiskuntaa ja sovittelemaan sitä perustavanlaatuista konfliktia, joka kapitalismissa vallitsee: toiset tekevät työtä erotettuina tuotantovälineistä, toiset omistavat tuotantovälineet ja tavoittelevat kaikella toiminnallaan ensisijaisesti voittoa.

Tämä poliittisen näkökulman hävittäminen ”politiikka on yhteisten asioiden hoitamista” - lausuman taakse hävittää myös kysymyksen työn tutkijan roolista, hänen positiostaan työn tutkimuksessa. Siksi kysymme seuraavaksi, kuka työtä tutkii.

5. Työn tutkimuksen prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat

[23] Tämä orientaatio oli jo esimerkiksi Henry Fordin ja Frederic Winslow Taylorin työsuoritusta ja työnjohtoa (*scientific management*) koskeneiden tutkimusten taustalla.

Työntutkija tutkii työtä työkseen. Tutkija asettelee väistämättä tutkimuskysymyksensä sellaiseen muotoon, jolla hän toivoo saavansa rahoitusta ja tukea tutkimukselleen. Riippuvaisuussuhde rahoitukseen, oli se sitten yrityksiltä, säätiöiltä tai valtiolta tulevaa, voi saada tutkijan väittämään, että hän tutkii ”yleisesti” tärkeitä asioita, jotka ovat luonteeltaan hyviä, eettisiä ja ennen kaikkea tieteellisiä. Tällaiset yleishyödylliset perustelut hyödyttävät välittömästi työn tutkijaa itseään ja välillisesti tutkimuksen tilaajaa, jolle tieteen puolueettomuuden leima on se tärkein brändi, jonka tutkija voi hänelle myydä. Tutkija ei siis myy[24] henkilökohtaista mielipidettään tai subjektiivisesti rakennetun tutkimuksen tulosta, vaan ennen kaikkea (tavalla tai toisella) ”kasvotonta” ja epäpersoonallista virallisuuden leimaa.

Epäpersoonallisen tieteellisyyden leiman metsästyksessä kysymys siitä kuka tutkija on ja millä edesottamuksilla hän toimii, tahtoo painua taka-alalle. (Näin siitäkin huolimatta, että tutkijan position selvittäminen, sen julkinen esittäminen ja tuon position vaikutusten kartoittaminen suhteessa tutkimuskohteeseen, menetelmiin ja tuloksiin on ollut yhteiskuntatieteen virallinen vaatimus jo muutaman kymmenen vuoden ajan.) Tutkijan position ja sitä kautta tutkijan toiminnan ymmärtämiseksi olisi pohdittava, millä tavalla hän haluaa vaikuttaa yhteiskuntaan, millaisiin muutoksiin hän haluaa tuottaa tietoa, millaisia tutkimuskysymyksiä muutoksen tai *status quon* ylläpitämiseksi hän haluaa asetella. Näin asetellut kysymykset ovat huomattavasti laajempia kuin kysymykset siitä, ketä tutkimukseni hyödyttää ja ketä se haittaa.

Perinteiseen tutkijan professioon kuului tietty porvarillisuus ja ammatillisuus. Pitkällä koulutuksella hankitusta ammatistaan tutkija toivoi saavansa palkkaa ja elantoa. Hän toivoi myös etenevänsä urallaan kohti vastuullisia tieteellisiä ja yhteiskunnallisia tehtäviä. Toisaalta vaikka tutkija edustikin vakautta ja etuoikeutettua sivistyneistöä, kuului tutkijan ammattiin samanlaisia piirteitä kuin vaikkapa taiteilijan tai poliitikon toimiin: jonkinlainen älyllinen kutsumus tiedettä kohtaan täytyi olla olemassa. Perinteisesti tutkijan ammatti edusti siis jonkinlaista välimuotoa kutsumusammatin ja

[24] Tässä tekstissä korostamme tietotyöläisen toimintaan kuuluvaa yrittäjämäistä piirrettä, työn ja tuotteen myymistä. Emme pidä siis tutkimusta kutsumuksena tai yleishyödyllisesti tärkeänä työnä, jota tehdään pyyteettömästi.

luovan työn, sekä toisaalta kasvottomaan, lahjomattoman ja vakaan byrokraatin kukatahansisesta virkamiesmäisyydestä.[25]

Nykytutkijan työssä näyttävät korostuvan molemmat piirteet, sekä virkamiesmäisyys[26] ja porvarillisuus että myös taiteilijan ja poliitikon työhön liittyvä kutsumuksellisuus. Kolmantena kiistämättömänä uutena piirteenä mukaan on tullut tietotyöläisyys ja proletaarinen tutkijapositio tutkijan ammatin prekarisaation seurauksena. Tutkijoiden ammattikunta kokee prekarisaation nahoissaan, kun tutkijan toimenkuvan hajoaa eri suuntiin.

Tutkijoiden ammattikunnan sisällä on tapahtumassa siis eräänlaista luokkajakoa, jossa toiset proletarisoituvat ja toiset porvarisoituvat. Yleisesti prekarisoituvassa nykytutkijan työssä on erityisen tärkeää kyky sietää epävarmuutta ja etsiä oikeaa toiminnan hetkeä.[27] Tutkijan on kyettävä uskomaan omaan tutkimusalaansa ja tutkimusprojektiinsa, vaikka tutkimus ei aina saisikaan rahoitusta, vaikka työtoverit asettuisivatkin hänen tutkimushankkeita vastaan tai sitten vain osoittavat akateemista välinpitämättömyyttä. Uskoa tarvitaan myös silloin, kun erilaiset virkojen ja sijaisuuksien pätkät sekoittavat tutkijalle tärkeän oman tutkimusprojektin, jonka viivästyminen hankaloittaa töiden saamista tulevaisuudessa. Tutkijan on kamppailtava erikoisella kentällä, jossa jakolinjat ja rintamat vaihtelevat. Jotkut etenevät viereltä nopeasti kohti huippua samaan aikaan kun toiset eivät tunnu pääsevän alkua pitemmälle.

Juuri tässä mielessä nykytutkija alkaa muistuttaa jotakin aivan muuta kuin porvarillista virkamiestä. Luovuudessaan, oman projektiin uskomisessaan ja äärimmäisen kontingenssin ja epävarmuuden sietokyvyssään hän lähestyy

[25] Max Weberin jaottelee professioiden edustajia seuraavasti. Yhtäältä perinteinen ”universaalin sivistyneistön” edustaja oli aina 1800 –luvun loppuun saakka huippuyliopistoissa koulutuksensa saanut *Kulturmensch*. Teollistumisen myötä ja viimeistään 1900 –luvulle tultaessa tämä perinteinen tyyppi sai kuitenkin väistyä yhä enemmän käytännön toimintaan ja tuotantoon suuntautuneen *Fachmenschin* tieltä. Näiden sekoitus, jota myös perinteinen tutkijansubjektiviteetti edustaa, on *Berufmensch*, ”kutsumusihminen”, joka on eräänlainen teknikko-intellektuelli tai toimintaan suuntautunut intellektuelli. (Katso yleisesti esimerkiksi Weberin teksti *La profession et la vocation de savant*, Weber 2003.)

[26] Virkamiesmäinen työ tosin jäänee historialliseksi vaiheeksi tutkijan ammatissa vuoden 2010 voimaan astuvan uuden yliopistolain myötä.

[27] Muiden muassa Paolo Virno on teoksessaan *Väen kielioppi* esittänyt, että nykytyössä työntekijältä vaaditaan yleisesti taiteilijalle tyypillisiä kykyjä.

prekarisoituvan tietoyhteiskunnan mcdonalds –kastia, joka kuljettaessaan esimerkiksi trukkia harjoittelee samalla laulua ja suunnittelee tanssikoreografiaa, jolla hän voittaa seuraavan *Idols* -kilpailun. Erityisesti aloittelevien tutkijoiden työ alkaa muistuttaa paskaduunia, jossa pätkätyö on välttämätön hengissä selviämisen ehto ja jossa *unelmat* mahdottomasta (pitkäaikainen rahoitus, innostava ja kannustava tiedeyhteisö, tutkijanammattiin kuuluva yhteiskunnallinen arvostus) edustavat sitä näkymätöntä ainetta, jota varhaisempi sosiologia kutsui ”yhteiskunnan kitiksi”.

Tietoyhteiskunnassa tutkija ei ole enää yhteiskunnallisen hierarkian ja tietobyrokratian (yliopiston) huipulla toimiva universaalia tietoa käsittelevä ja luova erikoistapaus. Hän on pikemminkin Maija Meikäläinen, yksi monien tuhansien ja kymmenientuhansien joukossa, joiden kesken kilpailu elannosta on kovaa. Nykyajan prekaari tietotyöläinen on osa toisiaan vastaan kilpailutettua massaälymystöä.

Tutkija on siis perustuottaja siinä missä muutkin. Tietoyhteiskunnassa tieto on luonnonvara ja materiaali huolimatta sen näennäisen aineettomasta luonteesta. Kuten arkipäiväisessä kielenkäytössä kuvailemme, tietoa ”täytyy kaivaa esiin”, sitä täytyy ”penkoa” ja sitä täytyy ”etsiä”. Tietoa täytyy myös ”jalostaa”, ”kehittää” ja niinpä tiedontuotantoon täytyy myös investoida, sille täytyy rakentaa logistiikkaa, jakelukanavia ja -pisteitä, laadunvarmistusketjuja ja niin edelleen ja niin edelleen. Tietoa ja sen tuotantoa täytyy myös vartioida, rajata aidoin ja tarkkailla valvontakameroin (tämän huomatakseen ei tarvitse kuin kävellä sisään nykyaikaiseen yliopistoyritykseen ja kysyä sen työntekijöiltä, kuinka heidän työtään kontrolloidaan).

Tiedon tuotannon määrä ei ole vähentänyt tiedontuotantoon liittyvää kuria ja kontrollia, päinvastoin. Kun tiedon lisäarvoa luova rooli on tiedostettu globaalisti, on tiedon tuotannon kaappausmenetelmät kehittyneet huimaavaa vauhtia. Tekijänoikeuksien ja vapaan tiedonjakelun välinen ristiriita on hyvä esimerkki tästä. Yliopistojen halu omistaa kaikki se tieto joka kyseenomaisessa yliopistossa tuotetaan.[28]

[28] Itse asiassa enimmäkseen tämä ”mitattava tiedontuotanto” pro graduina, väitöskirjoina, seminaareina, ulkomaalaisina referee –julkaisuina, huippuyksikköinä ja muina työsuorituksina kanavoi ja tuottaa rahaa yliopistolle. Tästä huolimatta yliopisto maksaa tiedontuottajille hyvinkin niukasti korvausta tästä työstä: perusopiskelijoille ei mitään, jatko-opiskelijoille joskus pakon edessä,

Marja Järvelä kirjoittaa tutkijan roolin muuttumisesta:

Tällä haavaa ollaan Foucaultin mukaan siirtymässä toisenlaiseen sivistyneistökäsitykseen uuden teoria – käytäntö –suhteen ymmärtämyksen perustalta. Sivistyneistön jäsenet tottuvat työskentelemään ei-universaaliin, ei-esimerkilliseen tapaan; heidän tarkoituksensa ei ole jakaa oikeutta ja totuutta kaikille, vaan he toimivat tietyillä lohkoilla, tietyissä pisteissä, joihin he ovat asettuneet joko ammatillisen asemansa tai elämäntilanteensa perusteella. Foucaultin mukaan ”erityiset intellektuellit” ovat saaneet työssään ja toiminnassaan runsaasti kosketusta jokapäiväisiin ongelmiin ja lähestyneet näin muun muassa proletariaattia. Yksi syy tähän on se, että sivistyneistöllä on usein sama vastustaja kuin proletariaatilla, nimittäin monikansalliset yhtiöt, oikeuslaitos ja poliisi, keinottelijat jne. […] Sivistyneistön kytkeytyminen välittömään käytäntöön on myös sivistyneistön politisoitumista. Ei ole kysymys enää vain yleisestä keskustelusta ja sen vaikutuksista mielipiteisiin. Kysymys on sivistyneistön työn ja toiminnan välittömistä vaikutuksista. (Järvelä 1984, 164-165.)

Foucault enteilee Järvelän referoimassa tekstissä, että nämä ”erityisten intellektuellien” massasivistyneistö politisoituu, sillä sen työllä ja toiminnalla on välittömiä vaikutuksia yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen. Foucault olettaa hyväuskoisesti, että massasivistyneistön on politisoiduttava juuri siksi, että sen merkitys ja suhde arvontuotantoon on niin selkeä, että myöskään tätä poliittista vastuuta ja vaikutusta ei voi olla kantamatta. Sehän käsittelee työkseen erityistä tietoa, jolla on suora hyödynnettävyys yhteisyhteiskunnalliseen toimintaan.

Oletamme, että työntutkimuksen karsastus prekarisaatiota kohtaan on ainakin osittain sidoksissa tapaan, jolla tutkijat ymmärtävät oman yhteiskunnallisen asemansa:

1. Tutkijan asema yhteiskunnallisessa työjaossa ja toisaalta taloudellisen tuotannon järjestelmässä on muuttunut ratkaisevasti. Tutkijan perinteinen identiteetti rakentui arvokkaan, porvarillisin kutsumusammatin ja yksilösuorituksen kautta, mikä tarkoitti

---

hallintohenkilöstölle ja professori yms. -kunnalle kohtuullisesti, jos he suostuvat tekemään kaiken sen ja enemmänkin, mitä tiedontuotannon organisointi ja ohjaaminen vaatii.

sitä, että tutkija kuului vähintään ylempään keskiluokkaan. Nyt hän kuuluu massaälymystöön, jonka elin- ja työolosuhteet eivät eroa muiden yhteiskunta- ja talousryhmien asemasta. On huippututkijoita ja paskatutkijoita ja kaikkea väliltä.

2. Koska tutkijat eivät tunnista yleisesti tätä asemansa muutosta vaan pitäytyvät kiinni perinteisessä porvariammatissa, ei myöskään tutkijan oman position ymmärtäminen ja eksplikoiminen johda sen oletettuihin poliittisiin seurauksiin tutkimuskysymysten asettelussa ja tuotetun tiedon muodossa ja laadussa.

3. Täten työntutkimus ei myöskään havaitse yhteiskuntaa keskeisesti muokkaavan poliittisen subjektiviteetin syntyä, vaan erehtyy pitämään omaa kokemustaan tutkimuksellisesti merkityksettömänä poikkeuksena. Työn tutkimus ei tunnista itseään työksi ja tuotannoksi, jolla on merkittäviä seurauksia tietoyhteiskunnassa, jossa kamppailu tiedosta ja sen käytöstä, tulkinnoista ja niin edelleen on kenties taloudellisempaa ja poliittisempaa kuin aikoihin. Se ei myöskään kysy, pitäisikö työn tutkimuksen kyetä suojaamaan ja puolustamaan tuottamaansa tietoa, toisin sanoen toimimaan poliittisesti ja jakamaan tuotettua tietoa siten, että se tukee työläisten – *siis myös tutkijoiden itsensä* - poliittista kamppailua.

Kun työtä tutkitaan empiirisesti, filosofisesti tai millä muulla tahansa tavalla, oli kyseessä sitten määrällinen tai laadullinen tutkimus, pyrimme tutkimaan ja ymmärtämään jotain yhteiskunnallista ilmiötä ja tuon ilmiön synnyttäviä, sitä rakentavia tai sitä konstituoivia voimia. Pyrimme varmasti myös tutkimuksen kautta pääsemään kiinni johonkin laajempaan, koko yhteiskuntaa ja sen toimintaa koskevaan teoriaan ja ymmärrykseen. Emme kuitenkaan voi ymmärtää yhtäkään yhteiskunnallista ilmiötä, yhtään empiiristä liikahdusta, yhtään työtapahtumaa ilman ymmärrystä siitä, että kyseiseen ilmiöön liittyy tavalla tai toisella ristiriita, antagonismi, kamppailu ja konflikti – yksinkertaisesti: valtasuhde.

Mitä on jokaiseen työsuoritukseen liittyvä politiikka? Yleisesti huomioon tulisi ottaa työehdot, ne puitteet, se ympäristö, ne mahdollisuusrakenteet, joissa työ toteutuu ja joissa se suoritetaan. Jos näitä puitteita ei ymmärretä poliittisen kamppailun kautta asetetuiksi, niin tällöin itse asiassa suljetaan tutkimuksesta ulos sellaisia tekijöitä,

jotka voivat pahimmillaan vääristää tutkimustuloksia ja tuottaa tietoa, jolla ei ole minkään tasoista emansipatorista ulottuvuutta.

Siksi politiikkaa ei tule etsiä vain näkyvistä konflikteista, ristiriidoista ja neuvottelutilanteista, vaan myös siltä alueelta joka jää suoran havainnoinnin tai ilmeisen tutkimuskentän ulkopuolelle. Pelastaaksemme työn ilmiön ja ymmärtääksemme mikä työssä on muuttunut, on meidän ymmärrettävä sen metafysiikka.

6. Ehdotus

Voidaan siis löytää runsaasti viitteitä siitä, että ainakin osa väestöstä ja työstä prekarisoituu. Miksi sitten työelämän tutkimus ei tätä huomaa? Ymmärtääksemme prekarisaatiotutkimuksen puutteeseen voidaan löytää ainakin neljä selittävää tekijää:

1. Työelämän tutkimuksella on oma vahva asemansa erillään muusta tutkimuksesta. Tätä korostavat omat tutkimuslaitokset, rahoitusväylät ja julkaisut. Oman muista yhteiskuntatieteistä erillisen asemansa vuoksi se kykenee tutkimaan vain sellaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, jotka eivät edellytä hyppäyksiä vallitsevan työelämäkäsityksen, so. palkkatyönormin, ulkopuolelle. Esimerkiksi harmaan työn tutkimus tapahtuu kriminaalitutkimuksessa ja kotityötä tutkitaan lähinnä osana perhetutkimusta.

2. Työelämän tutkimuksella on aina ollut suuri taloudellinen merkitys. Tästä syystä se on kehittynyt julkisvallan suojeluksessa ja läheisessä yhteistyössä sen väestön hallintaan liittyvien tavoitteiden kanssa. Nämä ylhäältä käsin auktorisoidut demografiset indikaattorit eivät kerta kaikkiaan kykene havaitsemaan prekarisaatiota. Esimerkiksi työministeriö tutkii edelleen työelämää vain työvoimapolitiikan näkökulmasta. Myös tilastokeskuksen koko toiminta perustuu luonnollisesti selkeisiin ja verotusta palveleviin kategorisointeihin.

3. Työelämän tutkimuksen julkinen rahoitus nojaa muutamaan suureen ja jähmeään instituutioon, jotka reagoivat muutoksiin hitaasti. Tästä ehkä paras esimerkki on

Työsuojelurahasto, jonka säännöissä määritellään keskittyminen vain palkkatyöhön.[29] Toisaalta merkittävä osa rahoituksesta tulee yritysmaailmasta, jonka vaatimukset ovat hyvin praktisia.

4. Työelämän tutkimusta ohjaa sukupolvi, joka on kasvanut palkkatyönormin aikaan eikä siten samalla tavoin sisäistänyt prekariaatin problematiikkaa kuin nuoremmat kollegansa.

Työelämä määrittää pitkälle yhteiskunnallisia instituutioita ja on siksi varmasti ansainnut paikkansa yhteiskuntatieteiden ytimessä. Toisaalta yhteiskunnan työkeskeisyydestä johtuu, että kyvyttömyys hahmottaa työelämän muutoksia ei ole vain työelämän tutkimuksen ongelma, vaan merkki laajemmasta kyvyttömyydestä tunnistaa muutostrendejä. Palkkatyönormin vuoksi jää tutkimatta merkittäviä työelämän kysymyksiä, kuten millaisia selviytymisstrategioita ihmisillä on arjessaan, miten työn murros ja erityisesti palkkatyösuhteen katoaminen muuttaa työn ja pääoman välisen konfliktin luonnetta (Marazzi 2006, 45), ja mitä vaikutuksia työelämän murroksella on muihin yhteiskunnan instituutioihin[30]. Käytännössä näyttää siltä, että pitkällä tähtäyksellä merkittävin työelämän tutkimus tehdään tällä hetkellä sille varattujen instituutioiden ulkopuolella.

Voitaisiinko politiikkaa, työtä, yhteiskunnallista konstituutiota, valtaa, vastarintaa, toisintoimintaa (performointia) jne. lähteä tutkimaan laajemmin kuin tähän asti arkipäivän ja yhteiskuntamme arkijärjestyksen kautta, ottamalla vakavasti yhteiskunnallisen prekarisaation ilmiö ja prekariaatin muodostuminen? Voisiko arkijärjestystä, erilaisia *elämänmuotoja*, erilaisia yhteiskunnallisia ja taloudellisia ekologioita ja uudenlaisten työtilanteiden rakentumis- ja ilmenemismuotoja hahmottaa ja tutkia uudenlaisena työn ja politiikan tutkimuksena, joka sitoo ja yhdistää tutkimukseen muiden muassa seuraavia asioita:

[29] ”Työsuojelurahaston tarkoituksena on tapaturmavakuutuslain perusteella vakuutusvelvollisten työnantajien ja näiden palveluksessa olevien työntekijöiden etuja palvelevan työsuojelun ja työelämän suhteiden edistäminen” Työsuojelurahaston säännöt, 2§.
[30] Esim. palvelujärjestelmä: päivähoidossa osa-aikaisen hoidon tarve lisääntynyt. Lasten vaikea päästä ajoissa nukkumaan jaksaakseen nousta kouluun, kun muu yhteiskunta elää koko ajan eri rytmissä.

- todelliset poliittisen kamppailun muodot, jotka tapahtuvat toistuvasti ja ”jokapäiväisesti”, toisin sanoen valtakamppailu, joka on jatkuvasti käynnissä arkipäivän hiusmurtumissa, pienissä poikkeustiloissa, hetkellisissä toisintoiminnan mahdollisuuksien avautumissa
- uudet vastarinnan käytänteet, jotka avaavat toimintatilaa ohi suurten institutionalististen muutosten, mutta joiden tavoitteena ei ole sen vähempää kuin oman elämän haltuunottaminen ja työläisten autonomian vahvistaminen
- sukupuolittuneen kamppailun muodot tasa-arvopuheen ja retoriikan tuollapuolen, sukupuolieron todellinen rakentuminen
- sellaisten positiivisten käytäntöjen muotoutuminen, jotka eivät ainoastaan keskity vastustamaan ja valittamaan epäkohdista, jotka eivät tyydy ainoastaan pakenemaan ilman päämäärää, vaan myös asettumaan sellaiseen jatkuvaan ja kestävään rintamaan, jossa synnytetään ja rakennetaan uudenlaisia julkisia, yhteisiä ja kollektiivisia tiloja, jotka rakentavat autonomiaa moneuden subjekteille
- …Lyhyesti tutkimusta, joka ei luovuta sellaisten ihmiselämälle erittäin tärkeiden käsitteiden kuten työ, politiikka, arki, organisaatio ja rakkaus käyttöä vain hallinnalle ja kontrollikoneistoille.

Tilastot

Palvelualojen ammattiliitto. Palkkatutkimus 2004. URL: www.pam.fi/mp/dp/file_library/x/IMG/12921/file/palkkatut04tiivi.pdf

Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 2005. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2006. Helsinki: Kansaneläkelaitos 2006. URL: http://www.kela.fi/it/kelasto/kelasto.nsf/alias/vk_05_pdf/$File/vk_05.pdf?openElement

Stakes. Synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet 2005. Tilastotiedote 18/2006. URL: www.stakes.fi/nr/rdonlyres/8D44B3BE-C556-4AE1-8E53-BD392CFA6481/Ott18_06_ok.pdf

Suomen rahalaitosten euromääräiset lainat euroalueen kotitalouksille käyttötarkoituksittain. URL: http://www.suomenpankki.fi/fi/tilastot/tase_ja_korko/taulukot.htm

Tilastokeskus – opiskelijoiden työssäkäynti yhä yleisempää. URL: http://www.stat.fi/til/opty/2005/opty_2005_2007-05-08_tie_001.html

Tilastokeskus. Palkkarakenne toimialoittain vuosina 2002 ja 2004. URL: http://www.tilastokeskus.fi/til/pra/index.html

Tilastokeskus. Työvoimatutkimus. URL: http://tilastokeskus.fi/til/tyti/index.html

Kirjallisuus

Anttila, Juha 2004: Aina valmiina? Yhteydenpito työasioissa vapaa-ajalla. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2004, 53-80.

Berardi, Franco 'Bifo' 2006: *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Suomentaneet Mikko Jakonen, Inkeri Koskinen, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen, Markus Termonen, Eetu Viren ja Jussi Vähämäki. Toimittaneet Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski ja Akseli Virtanen. Tutkijaliitto. Helsinki.

Bresson, Maryse 2007: *Sociologie de la précarite*. Armand Colin. Paris.

Cincolani, Patrick 2005: *La Précarité*. PUF. Paris

Donner-Amnell Jakob 2003: Uusi, kestävä ja oikeudenmukainen Suomi. Teoksessa *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö*, toim. Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko. Gaudeamus. Helsinki.

Foucault, Michel 1976: *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Gallimard. Paris.

Foucault, Michel 2004: *Il faut défendre la société*. Lectures en collège de France 1975-1976. Gallimard / Seuil. Paris.

Ehrenreich, Barbara 2001: *Nickel and Dimed. On (Not) Getting By in America*. Metropolitan/Owl Book. New York.

Ehrenreich, Barbara 2006: *Petetty keskiluokka*. Suomentanut Natasha Vilokkinen. Vastapaino. Tampere.

Elinkeinoelämän keskusliitto 2006. *Työsuhteiden muodot EK:n jäsenyrityksissä.* työvoimatiedustelu 2005. URL: http://www.hpl.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisuarkisto/2006/07_04_2006_tyovoimatiedustelu.pdf

Florida, Richard 2002: *The Rise of the Creative Class an how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. Basic Books. New York.

Hansson, Leeni 2005: Viron venäjän- ja vironkielisten naisten työ- ja perhesuuntautuneisuuden eroista. *Työ ja ihminen* 19 (2005) 2: 228-238.

Harmaan talouden tilannekatsaus keväällä 2002. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti VIRKE, Selvitys valtiontilintarkastajille 9.6.2002. URL: http://www.attac.kaapeli.fi/tax/harmaatalous.doc

Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko 2006: *Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisu. URL: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/prekaariruoska.pdf

Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi 2005: *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Teos. Helsinki.

Jakonen, Mikko 2005: Proletariaatista prekariaattiin. *Verkkolehti Megafoni*. URL: http://megafoni.kulma.net/index.php?art=271

Jakonen, Mikko 2006: Yhteiskuntaruumis ja prekarisaatio. *Verkkolehti Megafoni*. http://megafoni.kulma.net/index.php?art=338

Jakonen, Mikko 2007a: Perustulosta ja työkyvyn yhteiskunnasta. *Verkkolehti Megafoni*. URL: http://megafoni.kulma.net/index.php?art=406

Jakonen, Mikko 2007b: Valtioterrorismi, prekarisaatio ja uusi julkisen alue. *Verkkolehti Megafoni*. URL: http://megafoni.kulma.net/index.php?art=429

Jakonen, Mikko 2007c: Prekarisaatio, pätkätyöt ja perustulo – kohti uutta yhteisöllistä ekologiaa. *Kiila ry:n verkkojulkaisu*. URL: http://www.kiila.org/index-kiila.html.

Jokinen Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

Kauppinen, Kaisa & Anttila, Erkko 2005: Onko painolla väliä: hoikat, lihavat ja normaalipainoiset naiset työelämän murroksessa? *Työ ja ihminen* 19 (2005) 2: 239-256.

Kautonen, Teemu (toim.) 2007: *Vastentahtoinen yrittäjyys*. Työpoliittinen tutkimus 327.

Kontula Anna 2006: *Tampereen Ateria. Selvitys ruokapalvelujen keskittämisestä 1.7.2005-30.4.2006*. Pirkanmaan Vasemmistoliitto ry. Tampere

Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2006: Prekariaatti. Teoksessa Jakonen, Peltokoski & Virtanen (toim.): *Uuden työn sanakirja*. Tutkijaliitto. Helsinki.

Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009 (tulossa): Prekariaatti. Into –kustannus. Helsinki.

Könsälä, Marja & Kovalainen, Anne 2005: Perheen ja yrittäjyyden yhteensovittaminen. *Työ ja ihminen* 19 (2005) 1: 129-140.

Lazzarato, Maurizio 2004: Perustulon takaaminen; Moninaisuuksien politiikkaa. *Verkkolehti Megafoni* URL: http://megafoni.kulma.net

Marazzi, Christian 2006: *Pääoma ja kieli: Uudesta taloudesta sotatalouteen*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Moilanen, Liisa 2004: Nuorten aikuisten hyvinvointi pätkätöissä palvelualalla – vertailu eri ikäryhmien välillä. *Työ ja ihminen* 18 (2004):1, 19-30.

Moisio Elina 2004: Työn ja elämän uusi henki. *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2004, 64-69.

Morini, Cristina 2009: Työn naisistuminen kognitiivisessa kapitalismissa. Teoksessa Heiskala & Virtanen (toim.): Talous ja yhteiskuntateoria. Gaudeamus. Helsinki.

Nätti, Jouko & Väisänen, Mia & Anttila, Timo 2005: Tietotyö, ansiotyö kotona ja perhe. *Työ ja ihminen* 19 (2005) 1: 71-90.

Palm, Jarmo 2006: Suomi tarvitsee uutta yrittäjyyttä tulevaisuudessa. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2006, 63-73.

Palukka, Hannele & Tiilikka, Tiina 2008: Terveydenhuollon vuokratyö – joustava ja vapaa työn muoto? *Työelämän tutkimus* 2/2008, 173-184.

Peltokoski, Jukka 2005: Kaikkien maiden prekaarit… *Verkkolehti Megafoni* URL: http://megafoni.kulma.net/index.php?art=251

Pyöriä, Pasi 2006: Tietotyö Suomessa – teoreettisia ja empiirisiä huomioita. *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2006, 23-33.

Puhakka, Antero & Rautopuro, Juhani 2008: Tieteentekijöiden liiton jäsenkyselyn 2007 tuloksia. Apurahalla työskentely lisääntynyt. *Acatiimi* 5/2008. URL: http://www.acatiimi.fi/5_2008/05_08_11.php

Ravela, Reko 2007: Tasan ei käy tulonjako (tilastollinen välihuomio, osa II). Reko Ravelan blogi, 10.3.2007. URL: http://rekoravela.blogs.fi/

Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka 2008: Joustavan huomisen varjossa? Teoksessa Heiskanen, Tuula & Leinonen, Minna & Järvensivu, Anu & Aho, Simo (toim.): *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere University Press. Tampere.

Sennett, Richard 2002: *Työn uusi järjestys*. Suomentanut Eine ja David Kivinen. Vastapaino. Tampere.

Weber, Max 1978: *Economy and Society II* (chapt. Bureaucracy). Berkeley, California.

Weber, Max 2003: *Le savant et le politique*. Traduction Cathrine Colliot-Thélène. La Découverte. Paris.

Virno, Paolo 2006: *Väen kielioppi*. Suomentanut Inkeri Koskinen. Tutkijaliitto. Helsinki.